

Literatură și interculturalitate

Poezia lui Nicolae Leahu: de la metaforism la textualism

Conf.univ.dr.Maria Abramciuc,
Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova

Abstract: *The poet Nicolae Leahu is a notorious personality among the Bessarabian graduates of the eighties. Making his debut with lyrical works which were marked by the metaphoric (the booklet **Brownian Motion**, 1993), he counts on postmodernist techniques, especially on textualizing ones in **The Personage from the Poem** (1997) and **The Unnamed** (2008). The poems included in these two volumes denote, first of all, the scriptural experience of the author – he becomes an actant, an immanent instance of the text. The textualistic implications in the poetry of Nicolae Leahu constitute the proof of the connection of this creation to the concepts of modern lyrics.*

Key – words: *textualism, textualization, discourse, authenticity*

Nume de rezonanță în literatura română contemporană, optzecist prin vârstă, dar și prin structură, Nicolae Leahu își dimensionează existența apelând la diverse activități din domeniul scrisului, oscilând între poezie, critică literară, eseistică, dramaturgie și publicistică. Biografia sa de creație include cărțile de versuri **Mișcare browniană**, Hyperion, 1993, **Personajul din poezie**, Cartier, 1997, **Nenumitul**, Editura Fundației Culturale Poezia, 2008, antologia **Aia**, Cartier, 2010, studiul teoretic **Poezia generației '80**, Cartier, 2000, eseul dramatic **Cvartet pentru o voce și toate cuvintele** (în colaborare cu Maria Șleahțișchi), Arc, 2001, 2009), volumele de eseuri **Erotokritikon. Făt - Frumos, fiul pixului**, Timpul, 2008, **Comedia cumană și vodevilul peceneg**, Timpul, 2008 etc.

Placheta cu care Nicolae Leahu debutează în 1993 se intitulează sugestiv **Mișcare browniană**. Eugen Lungu, prefațatorul cărții, identifică mai multe puncte de tangență ale poeziei debutantului cu cea din volumul **Cuvinte și tăceri**, semnat de Vsevolod Ciornei, pe care îl urmează, conform criticului, în gestică, tematică, alternanțe lingvistice bruște, predilecție pentru imagistică muzicală etc, dar de care se și detașează prin spiritul temperat al discursului poetic și printr-o remarcabilă eleganță formală a versurilor. Neomogenitatea stilistică a **Mișcării...** (cartea reunește piese redactate cu rigurozitate clasică și poeme în vers alb, forme bine articulate, fluidizate sau intenționat „dezordonate”, expresii sobre, comprimate, aproape gnomice și versuri stufoase, ramificate) ar putea fi explicată prin distanța temporală prea extinsă între debutul în presă (*Literatura și Arta*, 1981) și cel editorial al autorului, care, între timp, cum e și firesc, își înnoiește mecanismele de producere a poeziei, se aliază unui alt ”val” literar, modificându-și din mers diapazonul liric, universul imagistic.

Mișcare browniană este cartea unor antinomii evidente: construcții perfecte și fragmentarisme, calofilie și așa-zisă neglijență stilistică, lirism și epicitate, tensiuni sentimentale și stări decorsetate – toate aservite unei poetici a „prozaismului existențial”, o breșă în lirica din Basarabia acelor timpuri și o replică adresată „seraficului și incantatoriului” (Eugen Lungu). E o carte în care sunt relevabile anticipat liniile evolutive ale poeticii lui Nicolae Leahu, cel din **Personajul din poezie** sau chiar din **Nenumitul**. În primul rînd, autorul glosează pe marginea unei existențe acute, dilematice, localizată între divin și profan, etalatându-și cu insistență ipostazele eului. Marcate de un volubilism acerb, poemele, în care metafora, elaborată riguros și conformă unei fervori interioare, coexistă deja cu ironicul și ludicul, denotă, dacă nu încă o manieră proprie de transfigurare lirică a unor teme și motive recurente, o inventivitate lingvistică și o fluiditate discursivă, apreciable în creația unui debutant.

Întemeiate pe șiruri metaforice, disociabile în planul secund al textului, poemele din **Îmblînzitorii de amurg**, prima parte a cărții, configurează un eu problematizat, cantonat, pe alocuri, în livresc, obsedat de un feminin elevat, dar fantasmatic, confruntat cu „hazardul lumii”. Versurile citate mai jos, deși contaminate de vibrații din lirica șaptezeciştilor basarabeni și a generației nichitastănesciene, relevă o operație de metaforizare ce depășește oarecum plonjările în sentimental și lirism, anunțând o scriitură densă și voluptuoasă, *calofilică*, învăluită într-un ușor parfum autentic: „Ești apa cea atotpotolitoare/ în acest spațiu văscuit cu fiere,/ îngenuncheat rămân ca o părere/ de veghe-n fumul clipei ce tresare.// Îți deslușesc cu-azurul întruparea/ în contururi de-armonii și de ninsori./ Olimpul e un munte de vapori,/ când sufletu-ți revendică mirarea.// Ești aripa ce a înseninat/ zvâcnirile mirificelor ceți,/ pe flori pașii îți sună-n dimineți/ c-un aer grav, etern și alarmant.// – Albastre brume curg peste ferești,/ de unde vii, să-mi spui, și cine ești?” (**Îmblînzitorii de amurg, I**). Analogiile surprinzătoare proiectează o conștiință artistică însușită deja și o sensibilitate poetică matură. Investite cu metaforism și nutrite de un lirism viguros, versurile dobândesc o alură luxuriantă: „Fecioară cu făt sacru – cumpănă de suflet,/ suav trecând printre miresme-alese,/ în jilțul ofilit jeleşti mirese,/ ce mai iubesc un crai ori un valet...// Doamnă cu aripi, plânse melodii,/ frunze curgând... Pian de mâini și clape/ cu sunete de-aramă sub pleoape,/ ce cad pieziș în negre nostalgii...” (**Toamnă târzie**). Artificiile formale pun în valoare un eu care manevrează cu abilitate sugestia, o condensează întru susținerea planului semantic al poeziei.

Ceea ce se constată fără prea multă dificultate e că, în cadrul aceleiași cărți, **Mișcare brouniană**, se poate urmări „schimbarea la față” a poeziei lui Nicolae Leahu, care se produce chiar în partea a doua, **Lunecând pe dileme**, unde modificările din interiorul registrului liric se fac vizibile la nivel de aranjament formal: sunt excluse majusculele și semnele de punctuație, lirismul, de sorginte modernistă, apare convertit în sapiențial și ludic. Rimurile tradiționaliste fiind anulate, totuși sigla metaforicului mai poate fi identificată în poemele deliricizate, cu ritmuri temperate, elanul erotic, miraculosul și extazul din versurile anterioare atenuându-se în mod vizibil: „cine să te iubească cu ochi de lup/ înfometat/ precum vrei?// vânătorii de lebede smaraldii s-au mistuit/ cu tot cu armele lor/ în mușenia unui prânz bivualcal// au rămas câțiva tăietori de alge/ nerași/ din păcate/ și neinițiați/ în arta sentimentelor platonice” (**Oniria, I**). Aceste mutații induc, firește, un nou cod liric, reiterează un alt traiect al ființei, și, în fine, anunță o altă identitate artistică. Lirismul demontat se racordează la rigorile postmodernismului, poetul explorând alte procedee de producere a textului, cum se întâmplă în fragmentul: „un suris crenelat în văzduh/ surâde surâsului surâsului tău – / amin cernut în sita unui nimb//... monedă de schimb/ rochia ta de gală/ (pretext de eseu)/ valsează pe pervaz// vântu-a luat-o/ vai!/ a lunecat//... și numai o piele neagră/ de asfalt” (**Oniria, X**).

Noua viziune poetică a lui Nicolae Leahu, anunțată în finalul plachetei de debut, se concretizează și ia dimensiuni în cea de a doua carte, **Personajul din poezie**, unde, de altfel, ca și-n **Erotokritikon**, proiectează „o nouă geneză a lumii”, apelând la „mijloacele „poveștilor suprarealiste” și ale textualizării, dar și cu sugestiile mai vechi ale **Cântării cântărilor**”[1]. Poetul, preocupat de înființarea lumii verbale, se mișcă sigur în spațiul semnelor, stăpânind operațiile textualizării, regândind statutul poemului, întrucât nu mai poetizează realul, ci îl întemeiază, cum declară în **(pre)facerea**: „luni – spleen inconștient/ mi se urâse/ să mă joc singur de-a viața/ un nihilism/ originar imi convertea fluiditatea/ anteancestrală impunându-mă să reneg/ încă în fașa magmei principiul matern al/ universului// decât să mucelesc în clar-/ obscurul lacrimii divine – mi-am zis – / mai bine îmi smulg eu însumi coasta/ proverbializînd-o/ nemurind-o/ să creez/ din esența-i fosforescentă un remediu/ pentru îmblînzirea plictisului/ pentru/ inevitabila deplângere a plînsului/ materiei ...”.

Scriitura se organizează altfel decât în poemele debutului, scenariile lirice nu mai degajă candoare, ci intelectualism; cotidianul, colocvialul, ironicul, parodicul, intertextualitatea constituie apanajul acestei poezii în care granițele dintre scriitură și viață dispar. În amplul poem **Doamna crocantă**, cel care scrie, actantul, îl include pe un eventual cititor, prin intermediul unui șir de trucuri abia sesizabile, în „realitatea textului” (Marin Mincu): „sar deci și zic hop! tocmai când dau să botez actul/ de creație artistică mi se defectează mașina/ de scris scriu eu și cu mâna chiar și cu stânga/ dar tot cu stiloul că azi se fac foarfece/ și pe terenul de fotbal și n-ai cum să eviți/ imanenta orelor igienice într-o țară cu pușcăriile/ deschise pe dinăuntru și închise pe dinafară// iau eu deci o șurubelniță unsuroasă din ghidul tehnic/ mă uit languros și lasciv și concupiscent cum mă sfătuie/ bărbosul efeb scăldat în cafea cu un an în urmă la cîr- / ciумăreasa despre care mi a povestit că s-ar găsi pe undeva/ pe pervazurile arădenilor fata aia cu picioare-fus și/ rucsac olandez care a sărit gardul casei universitarilor/ ducându se după bere că iosif nu voia să debuteze/ cu vodcă inutil de spus și rusească îmi spun iată/ a venit sorocul să dau și eu ceea ce e de dat.../”.

Circumscrie unei logici interne, cuvintele devin, pur și simplu, semne, organizându- e, în aparență, spontan, într-un univers verbal, iar cititorul este „atenționat”, în mod indirect, să urmărească liniile discursului și procesul de întemeiere a semnificativului. Scriitura este cea care impune realului anumite forme, „emitentul de text” devine, conform explicațiilor criticului care a impus la noi conceptul de textualizare, lui Marin Mincu, „un simplu operator abil care face o treabă inginerescă, aplicând un «tratament fabulatoriu» unei realități indistincte ce se sustrage de acum unei asemenea abordări, oricât ar încerca acesta să-și „modeleze” cititorul în funcție de imperativele noii „comunicări literare”[2].

Experiența scripturală a lui Nicolae Leahu continuă și în recentul volum de poezie, **Nenumitul**. Aici, procedeele textualizării sunt abordate cu mai multă intensitate și ingeniozitate decât în cărțile anterioare. Revelator, în sensul formulei emise de filosoful Jacques Derrida, *Il n' y a pas d'hors texte*, este poemul **Vag**, împărțit în 20 de segmente, omologate de formula textualistă. În **Vag 9**, poetul renunță la cuvintele autonome semantic și construiește un text, preponderent, din părți de vorbire auxiliare. Astfel, percepția lectorului este redusă la minimum, în schimb, limbajul, chiar și depozat de sensuri, devine un mecanism de producere perpetuă a convenționalului: „să vă am din a fi pe/ unde când s-a în ce se// cum prin mă te ne vi și/ care ca până și ci// sau la n-a ca de na l-a/ că-i mai cu dar dintre sa// de la de pe în loc de/ câțiva câte dacă le/ mai că despre către peste/ a ai ale celor ceste”.

„Dăra scripturală” (Marin Mincu) se prelinge din interiorul textului – corp viu, aflat într -o neconținută stare de modelare. Astfel, textul se organizează conform unor legități interne proprii, iar miza pe limbaj devine unicul concept de construire a discursului liric, realul și scriitura fiind două „lumi paralele”. În **Capătul II**, cel care scrie urmează doar o aventură lingvistică, căci anulează construcția poetică rigidă, totalitară, operație ce implică un grad de libertate avansat în abordarea semnelor, așa încât „conștiința de sine a textului prevalează asupra substanței sale faptice” [3]. Gestionarea textului de către instanța lirică are loc în prezența receptorului: „Ca într-o imagine video/ proliferază vegetația:/ s-a desprimăvărat// acolo în crângul de salcâmi/ corbii își mută cuiburile/ mai aproape de cer/ s-au ivit brândușile au ieșit toporașii și/ viorelele la ocolul silvic găinile pădurarului/ scurmă stratul de păstăi și de frunze jilave/ armăsarul pirpuriu/ nechează după iapa albastră/ liniile melodice se suprapun/ și se aștern pe ziarul din pâlcul de măceș// e limpede că nimeni nu știe ce se întâmplă/ în aceste lumi paralele/ dar iată că și vaca paște concomitent/ semnificați și semnificanți/ cine vrea să vadă laptele îl vede/ cine nu - îl dă gata și fără filosofia limbajului/ ca și mulțimea care și-a împărțit pâinea și peștii”.

Elaborat în virtutea unei operații ludice, prin care este anulată coerența obișnuită a nivelelor, textul devine, astfel, „conținut și formă” (Marin Mincu), iar viața, suprimată în scriitură, se transformă într-o urmă grafică. E o poezie auto-referențială și auto-reflexivă, eul traversând experiența contemplatorului, dar și a actantului. Disociind pe marginea poeziei germanului Helmuth Heissenbuttel, Gheorghe Crăciun explică esența unei astfel de creații: „Poezia lingvistică implică postulatul că subiectul uman este doar o proiecție fictivă, un simplu administrator de discursuri și că natura sa e prin definiție incomprehensibilă și indeterminabilă, ceea ce ar face inutilă orice ontologie. Limbajul rămâne astfel singurul spațiu al certitudinii, în care subiectul își semnalează prezența prin unele mărci morfologice, cum ar fi pronumele personal «eu», dar asta nu înseamnă că eul există cu adevărat și că el reprezintă în realitate altceva decât o simplă «ficțiune gramaticală» [4].

Vigilent în sensul elaborării textului liric, Nicolae Leahu aplică, în poezia sa, experimentând, postulatul conform căruia „Opera literară nu mai este deci (nu mai poate fi) numai mesaj semantic sau numai mesaj formal, ci un proces dinamic în cadrul căruia cele două nivele de existență ale semnului saussurian se încorporează în text pentru a comunica sens” [5]. Nu afirmăm că poetul și-a însușit, în exclusivitate, mecanismele textualizării. Ceea ce se deduce lesne din conținutul ultimului volum de poezie, **Nenumitul**, e că, dincolo de această tentă, creația sa menține, și în prezent, deși într-o formă absolut evoluată, apetența pentru metaforic, resuscitat prin intermediul unor imagini de o prospețime genuină. Discursul articulat al unor poezii din **Mișcare browniană** se regăsește și în unele texte din celelalte două volume, unde metafora întreține concomitent planul semantic și pe cel al limbajului, cum ne conving versurile: „*poezia nu e așa:/ se ia o foaie de hîrtie un pix/ și se scrie:/ femeie fără fisură/ atingând numai obiecte lucioase/ reflectarea degetelor ei fără amprente/ rămâne stană în ele// declinând verbe/ să mergi cu mîinile în buzunare/ să rupi acolo chibrituri să strivești gămlii/ simțind cum se desprind din tine/ felii de noapte/ să scrii/ lăsând pagina albă/ uitând/ uitând de cuvinte*” (**pe țărnu unde**).

Cu certitudine, spontaneitatea expresiei, elanul cu care lucrează în interiorul limbajului, virtuos și de o prolificitate uluitoare, imaginația debordantă – acestea și alte virtuți au devenit deja însemnele poeziei lui Nicolae Leahu, care, parcurgînd cu brio drumul de la metaforism la textualism, reușește să conjuge, fără să le fetișizeze, ambele tehnici într-un discurs liric autentic.

Note

1. Cimpoi, M., *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002, p. 239
2. Mincu, M., *Textualism și autenticitate (Eseu despre textul poetic, III)*, Pontica, Constanța, 1993, p. 223
3. Crăciun, Gh., *În căutarea referinței*, Paralela 45, Pitești, 1998, p. 219
4. Crăciun, Gh., *Aisbergul poeziei moderne*, Paralela 45, Pitești, 2002, p. 310
5. Mincu, M., *op. cit.*, p. 204

Bibliografie

1. Cimpoi, M., *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002
2. Crăciun, Gh., *Aisbergul poeziei moderne*, Paralela 45, Pitești, 2002
3. Crăciun, Gh., *În căutarea referinței*, Paralela 45, Pitești, 1998
4. Mincu, M., *Textualism și autenticitate (Eseu despre textul poetic, III)*, Pontica, Constanța, 1993